

سبک نقاشی رئالیسم؛ ثبت پرده‌ای از حقایق

سخن آغازین

هنر در تمام ابعاد و قالب‌ها، زبان گویای هنرمندان است که به وسیله‌ی آن، سخن و منظوری خاص بیان می‌شود. هنر نقاشی در سبک رئالیسم با پرده‌برداری از واقعیت‌های جامعه و به تصویر کشیدن آن‌ها، در جهت اصلاح مشکلات، گامی مؤثر برداشت و با ساختارشکنی توانست دیدگاه و تفکر عام را از رُمانتیسم و خرافات به سمت واقع‌گرایی سوق دهد. نقاشان و هنرمندان سبک رئالیسم، با گذر از تنگناهای نظام حکومتی زمان خود، مشکلات زندگی روزمره را به تصویر کشیدند تا مسائلی مانند فقر، ناامنی، فساد سیاسی و اداری، نظام سرمایه‌داری و فضای خاکستری اروپای قرن نوزدهم کتمان نشود. در مقاله‌ی پیش رو با نگاهی عمیق‌تر به سبک نقاشی رئالیسم (واقع‌گرایی)، اندیشه‌ها و اهداف آن را بررسی کرده و سپس به معرفی اساتید، پیشگامان و مشاهیر این سبک و آثار ارزشمند آن‌ها خواهیم پرداخت.

کلمات کلیدی: نقاشی رئالیسم، نقاشی واقع‌گرایی، سبک رئالیسم، واقع‌گرا

سیر تحول نقاشی در طول تاریخ

هنر نقاشی از قدمتی کهن برخوردار است و قالب اولیه‌ی آن تصاویری بود که حدود سی هزار سال پیش توسط انسان‌های اولیه بر روی دیواره‌ی غارها نقش می‌بست. این هنر با گذشت زمان و به دلیل پیدایش تمدن‌ها و جوامع مختلف، دستخوش تغییرات فراوانی شد و عوامل تأثیرگذاری مانند وضعیت اقتصادی و معیشتی و سیاست‌های حاکم بر جوامع، منجر به پیدایش سبک‌های گوناگونی در آن گردید. در ادامه مهم‌ترین سبک‌های نقاشی را به ترتیب تاریخ از ابتدای پیدایش تا دوره‌ی رئالیسم نام برده و سپس به صورت مفصل سبک رئالیسم را شرح خواهیم داد.

- رنسانس (Renaissance)
- مَنَریسم (Mannerism)
- باروک (Baroque)
- روکوکو (Rococo)
- رُمانتیسم (Romanticism)
- رئالیسم (Realism)

رئالیسم یا واقع‌گرایی (Realism)

رئالیسم از واژه‌ی لاتین رئال (Real) به معنای واقعی و حقیقی مشتق شده است که مفهوم واقع‌گرایی و واقع‌بینی را القا می‌کند. با استفاده از رئالیسم، واقعیت تجربه شده‌ای در زمان و مکانی خاص توسط هنرمند روایت می‌شود. در سبک واقع‌گرایی، تمام عناصر

همان‌گونه که وجود دارند و قابل مشاهده هستند به تصویر کشیده می‌شوند و بدون هیچ‌گونه دخل و تصرف و آرایش و تعبیرات اضافه، زشت را زشت و زیبا را زیبا ترسیم می‌کنند. هنرمند سبک رئال تلاش دارد تا واقعیت‌های محیط اطرافش را بدون هیچ کم و کاست یا تجمل و تملق‌های عوام فریبانه، نقش کند و به دور از احساسات و شعار، بر مبنای صداقت به خلق اثر بپردازد. ذکر این نکته ضروری است که رئالیسم به شدت با مکتب‌های رمانتیسم، ایده‌آلیسم و انتزاع‌گرایی در تضاد است ولی به نحوی با سبک ناتورالیسم (Naturalism) که از تکامل رئالیسم به وجود آمده، هم‌محور است.

گذری بر تاریخچه‌ی رئالیسم

تحقیق و تفحص در دیدگاه و تفکر واقع‌گرایانه، قطعاً ما را به اوایل قرن نوزدهم میلادی (حوالی سال ۱۸۴۰) خواهد رساند. در آن زمان "شارل بودلر" (Charles Baudelaire) شاعر و نویسنده‌ی فرانسوی، نقاشی‌هایی را مورد تمجید و تحسین قرار می‌داد که به دور از تجملات، جنبه‌ی قهرمانانه‌ی قشر ضعیف جامعه را به تصویر می‌کشیدند. در آن سال‌ها یکی از پیشگامان سبک رئال و تنها هنرمندی که این ویژگی را در قالب طرح‌های واقع‌گرایانه بیان می‌کرد، "گوستاو کوربه" (Gustave Courbet) نام داشت که به رهبر نهضت هنری رئالیسم شهرت یافت. انقلاب فرانسه در سال ۱۸۴۸ میلادی، نقطه‌ای شد برای تبلور تفکرات و دیدگاه رئالیسم در فلسفه، ادبیات و نقاشی. این تحولات بر روی تمامی اقشار جامعه، تأثیرگذار بود و باعث شد تا هنرمندان و نقاشان، محور کار خود را بر پایه‌ی شرایط اجتماعی و زندگی روزمره‌ی کارگران و روستاییان بنا کنند.

دیدگاه واقع‌باوری و تفکرات پایه‌ای آن

قرن نوزدهم میلادی همگام بود با بیداری افکار عمومی و مقابله با خرافات و تخیلات. پیشرفت تدریجی علم در این دوران سبب شد تا مردم از تفکرات واهی دست برداشته و روی به منطق و عقلانیت بیاورند. رفته رفته دانشمندان از جایگاه قابل توجهی برخوردار شدند، فلسفه‌ی تجربی جای افکار رمانتیک را گرفت و مردم به واقعیات قابل لمس زندگی روی آورده و از خیال‌پردازی دست کشیدند. در حقیقت واقع‌باوری، پایه و اساس دیدگاه رئالیسم و به معنای مشاهده‌ی دقیق واقعیت‌های موجود است. واقع‌باوری، مکتبی مفعولی، برونی و دارای نگاهی ریزبین است و هنرمند، نقش تماشاگر و راوی واقعیت را ایفا می‌کند و به هیچ وجه احساسات و تفکرات شخصی خود را در طرح‌ها و آثار بروز نمی‌دهد.

علل مؤثر در پیدایش مکتب رئالیسم

در ابتدا واقع‌بینی تبدیل به پناهگاهی شد برای رهایی جستن از اوهام رمانتیسم و موهومات سمبولیسم (نمادگرایی). واقع‌بینی را می‌توان روشنگر راه حقیقت دانست که با نگاهی آگاه به مقابله با مشکلات موجود برمی‌خیزد و با انتقادهای بی‌پرده، موجودیت مصائب را به چالش می‌کشد. اولین نقدهای دیدگاه رئالیسم، در میدان نقاشی و با محوریت تحلیل جزئیات جامعه ظهور پیدا کرد و پس از آن پا به عرصه‌ی فلسفه و ادبیات گذاشت. همچنین به تصویر کشیدن طبقه‌ی کارگر و قشر ضعیف نظام سرمایه‌داری، به

عنوان عوامل اجتماعی، زمینه‌ساز پیدایش سبک رئالیسم شد. بنابراین دو مبحث علمی – فلسفی و اجتماعی از مهم‌ترین علل ایجاد مکتب واقع‌گرایانه بودند.

هدف، ویژگی‌ها و محورهای اصلی آثار رئالیسم

در هر دوره‌ای از تاریخ، هنرمندان و روشنفکران در پی یافتن راهی برای حل مشکلات جامعه‌ی خود بودند. در همین راستا مکتب رئالیسم با هدف اصلاح شرایط و اوضاع حاکم، سبک و شیوه‌ی زندگی مردم را به تصویر می‌کشید و به روشی بی‌تکلف و بی‌آرایش، جلوه‌های حقیقی جامعه را بیان می‌کرد. به صورت کلی، محورهای سبک رئالیسم به موارد زیر معطوف می‌شود:

- خلاقیت هنرمند در ترسیم محیط پیرامون و همچنین عکس‌العمل او نسبت به وقایع و رویدادها
- دقت در جزئیات به منظور نزدیکی هرچه بیشتر به واقعیت
- توصیف حقایق زندگی روزمره و بیان کنش و واکنش انسان در مواجهه با این واقعیت‌های انکار ناپذیر
- پرداختن به مفاهیمی همچون زندگی، مرگ و ... به عنوان بخشی طبیعی از زندگی روزمره

سبک‌های نشأت گرفته از رئالیسم

رئالیسم یا واقع‌گرایی، عکس‌العملی بود در برابر سبک‌های درون‌گرا مانند رمانتیک. دیدگاه واقع‌گرایی با بیان معضلات و مشکلات اجتماع، حمایت قشر ضعیف را به دنبال داشت. سبک‌ها و گرایش‌های هنری اغلب بر اثر عوامل محیطی مانند جنگ، دین، سیاست، فرهنگ، اقتصاد و مواردی از این قبیل به وجود می‌آیند. در ادامه به مهم‌ترین سبک‌ها و دیدگاه‌های نشأت گرفته از مکتب رئالیسم اشاره خواهیم کرد. (لازم به توضیح است، سبک‌هایی که در ذیل بیان خواهند شد هیچکدام زیرمجموعه‌ی سبک رئالیسم نبوده و همگی دارای ماهیت و ویژگی‌های مختص به خود هستند و هنرمندان خالق آن‌ها تنها از سبک رئال الهام گرفته‌اند).

رئالیسم سوسیالیستی (Socialism Realism)

واقع‌گرایی سوسیالیستی همانطور که از نامش برمی‌آید، سبکی "جامعه‌گرا" است. این سبک هنری پس از انقلاب‌های کارگری و حکومت‌های سوسیالیستی، با الهام از رئالیسم به وجود آمد. مرکزیت توجه این سبک از هنر بر توصیف زندگی مردم فرودست، مشکلات آن‌ها و همچنین روند مبارزات و انقلاب‌ها استوار است.

سوررئالیسم (Surrealism)

فراواقع‌گرایی به معنای گرایش به واقعیت برتر یا ماورای واقعیت، عکس‌العملی بود در مقابل هرج و مرج و نابسامانی‌های قرن بیستم میلادی. سوررئالیسم یعنی بیان افکار بدون در نظر گرفتن قواعد هنری، زیباشناسی و ادبی. در واقع رویاها، اوهام و خیال‌پردازی-

های هنرمندان پیرو این سبک در قالب یک اثر سوررئال جلوه‌گر می‌شود. مکتب فراواقع‌گرایی یا سوررئالیسم، به دور از ملاحظات عقلانی و با بکارگیری هزل، دیوانگی و رویا، دنیای خیالی درون هنرمند را آشکار می‌کند.

فتورئالیسم (Photorealism)

واقع‌گرایی عکس‌وار به آثاری اطلاق می‌شود که هنرمند برای خلق اثر، از عکس به عنوان یک الگو بهره می‌گیرد و تمام رنگ‌ها، قالب و جزئیات آن را به شیوه‌ای دقیق به تصویر می‌کشد. سبک فتورئالیسم در بعضی موارد با عنوان‌هایی مانند سوپررئالیسم و نئورئالیسم نیز شناخته می‌شود.

هایپررئالیسم (Hyperrealism)

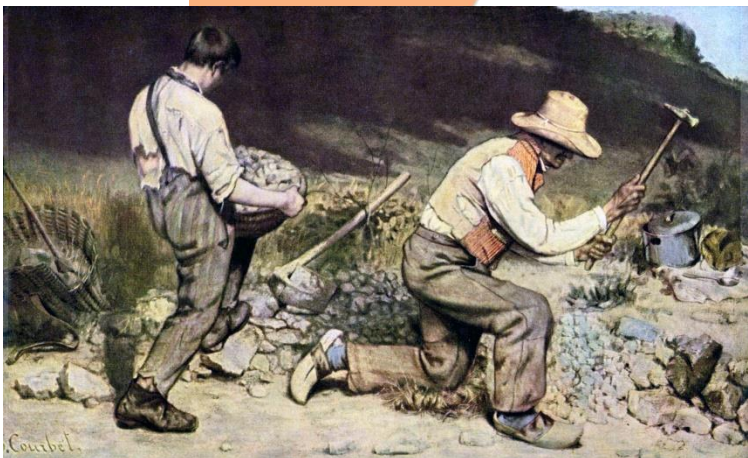
واقع‌گرایی افراطی با بهره‌گیری از هنر عکاسی به همراه اصول زیباشناسی شکل گرفت. نقاشان سبک هایپررئالیسم با الهام از فتورئالیسم و به صورتی بسیار دقیق، آثاری زیبا و کاملاً شبیه به عکس ایجاد می‌کنند. در سبک فتورئالیسم، هنرمندان بیشتر سعی بر تقلید از تصویر عکاسی شده دارند و ممکن است برخی از جزئیات حذف شوند، در حالی که آثار هایپررئالیسم دارای پیچیدگی‌ها و جزئیات بیشتری بوده و عواطف و احساسات موجود در آن، ملموس‌تر هستند و با وسواس و دقتی بی‌نظیر خلق می‌شوند. نکته‌ی جالب توجه در این گونه نقاشی‌ها این است که در بعضی از موارد تشخیص عکس از نقاشی بسیار دشوار خواهد بود.

هنرمندان و مشاهیر سبک رئالیسم

از پیشگامان سبک رئال می‌توان گوستاو کوربه، ژان لئون ژروم، اونوره دومیه و ژان فرانسوا میله را نام برد که هر یک نقش مهمی در ترویج این سبک ایفا کرده‌اند؛ در ایران نیز هنرمندان شاخصی پیرو مکتب رئالیسم هستند. در ادامه قصد داریم تعدادی از اساتید این سبک را به همراه آثارشان معرفی کنیم.

گوستاو کوربه (Gustave Courbet)

ژان دزیره گوستاو کوربه، نقاش فرانسوی قرن نوزدهم میلادی و از پیشگامان مکتب نقاشی رئالیسم به شمار می‌رود. او یک هنرمند مبتکر و ساختارشکن بود که با خلق آثاری همچون "سنگ‌شکنان"، تلنگری به نوع تفکر و دیدگاه حکومت زمان خود زد. در واقع آثار خلق شده توسط کوربه، نقطه‌ای آغازی بود برای سبک واقع‌گرایی.

اونوره دومیه (Honore Daumier)

اونوره دومیه یکی دیگر از هنرمندان فرانسوی قرن نوزدهم میلادی است که در نهادینه کردن سبک رئالیسم نقش پررنگی داشت. آثار او بیشتر مضامین اجتماعی و سیاسی را در بر می‌گرفت و تلاش می‌کرد تا شرارت‌ها و معضلات جامعه‌ی آن زمان را به تصویر بکشد. تابلوی "واگن درجه سه" از معروف‌ترین آثار وی محسوب می‌شود. در این نقاشی، گروهی از کارگران بر روی نیمکت‌های خشک یک واگن درجه سه نشسته‌اند و خبری از صندلی‌های مخملی و تجملی قطار نیست و در میانه‌ی تصویر نیز یک خانواده‌ی خسته، با لباس‌های ساده دیده می‌شود.

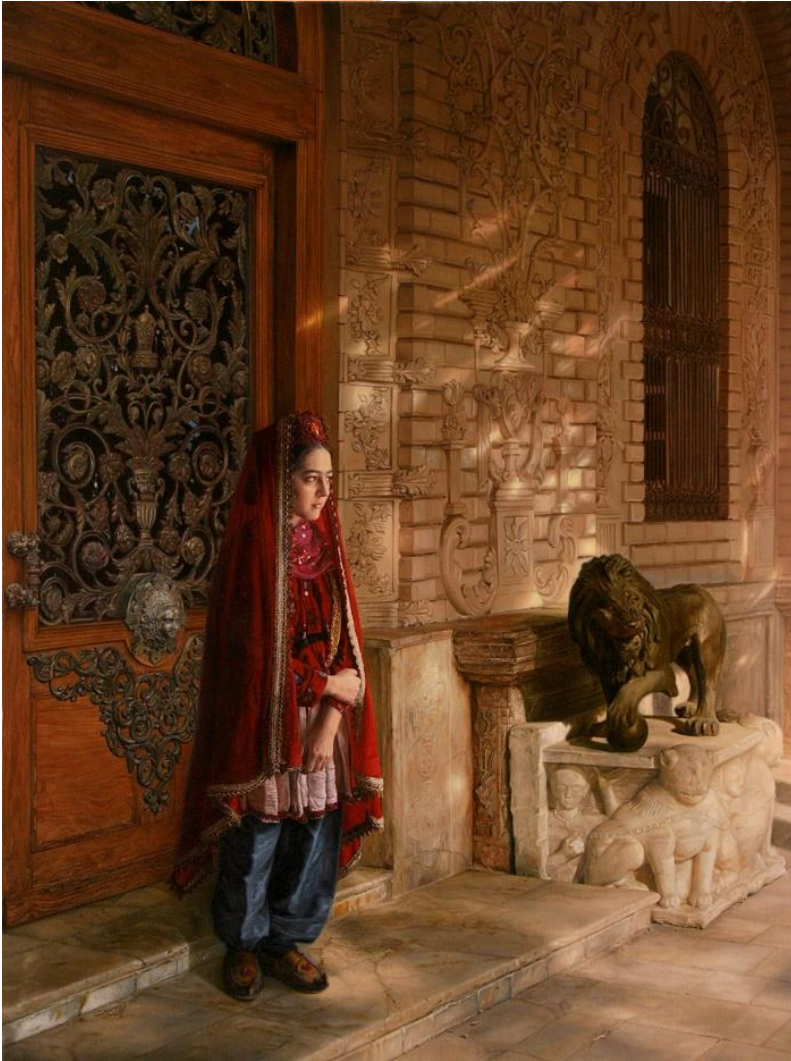
مرتضی کاتوزیان

مرتضی کاتوزیان از مشاهیر برجسته‌ی سبک رئالیسم در ایران است و تابلوهای "دختر جوان"، "دخترک غمگین"، "پذیرایی ساده"، "سال‌های تنهایی" و "نامه" از جمله آثار معروفش محسوب می‌شوند. او تاکنون چهار جلد کتاب از نقاشی‌هایش به چاپ رسانده است و بسیاری از آثار وی نیز در موزه هنرهای معاصر تهران و کلکسیون مجموعه‌داران ایران و سایر کشورها نگهداری می‌شود. این استاد چیره‌دست با خلق آثاری کم‌نظیر، نقش بسزایی در ترویج مکتب واقع‌گرایی داشته و همواره هنرجویان فراوانی را تعلیم داده است که از میان آن‌ها اساتید مطرحی مانند ایمان ملکی و شهرداد ملک‌فاضلی به جامعه‌ی هنر معرفی شدند. استاد کاتوزیان به پاس فعالیت‌ها و خدمات ارزشمند خود در عرصه‌ی نقاشی واقع‌گرا، مفتخر به دریافت لوح تقدیر از سازمان جهانی یونسکو شد.

مهرداد جمشیدی

مهرداد جمشیدی یکی از اساتید توانمند نقاشی در سبک رئالیسم است. از جمله آثار برجسته‌ی او می‌توان به تابلوهای "دختری در آینه"، "خانه‌ای متروک"، "دختری در کاخ گلستان"، "پیام مهر" و "مسافر" اشاره کرد. استاد مهرداد جمشیدی در پنجمین دوسالانه‌ی بین‌المللی کاریکاتور تهران به عنوان یکی از ۱۰ هنرمند برتر انتخاب شد.

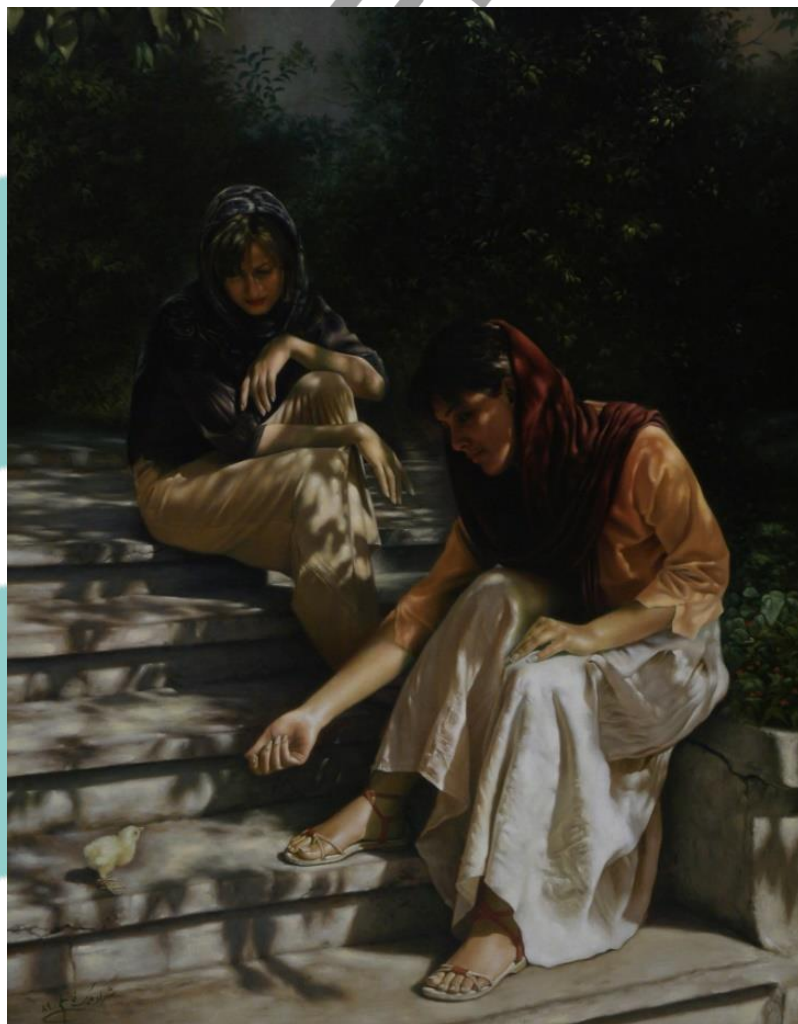
ایمان ملکی

ایمان ملکی از چهره‌های ماندگار هنر نقاشی است که آثار کم‌نظیر و شگرف او بارها تحسین جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های بین‌المللی را به همراه داشته است و در این راه مفتخر به کسب جایزه‌ی ویلیام بوگرو برای تابلوی "فال حافظ" و جایزه‌ی منتخب رئیس مرکز نوسازی هنر برای تابلوی "دختری کنار پنجره" در دومین دوره مسابقات بین‌المللی مرکز هنر آمریکا شد.

شهرداد ملک فاضلی

یکی دیگر از هنرمندان مطرح سبک نقاشی واقع‌گرایانه، شهرداد ملک فاضلی نام دارد که در بسیاری از نمایشگاه‌های داخل و خارج کشور شرکت کرده و به جوایز نفیسی نیز دست یافته است. یکی از تابلوهای او به نام "اطعام یک جوجه" در نمایشگاه دو سالانه‌ی فرانسه به عنوان بهترین اثر از نگاه مردم برگزیده شد. تابلوهای "غبارروبی خاطرات"، "خلوتی با قرآن"، "مادر و بچه در بالکن" و "پدربزرگ" از دیگر آثار معروف وی به شمار می‌روند.

سخن پایانی

با گذری در تاریخ می‌توان پی بُرد که هنر در تمام ابعاد، همواره در جهت تعالی روح بشری گام برداشته و به عنوان نقطه عطفی در بیان احساسات به شمار می‌رفته است. سبک رئالیسم از قرن نوزدهم میلادی پیوسته در دوره‌های مختلف تاریخی وجود داشته و با زبانی فصیح و گویا و فارغ از تعبیرات اضافه و همچنین با ساختار شکنی و بهره‌گیری از شیوه‌ای بی‌پرده و سرکش، حقایق و مشکلات پوشیده در زیر پوست جامعه را به تصویر کشیده است. امروزه هنر نقاشی به عنوان یک زبان واحد بین انسان‌ها، در جهت شناخت عمیق‌تر مسائل و تحولات زندگی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

منابع

- گران، دیمیان، (۱۳۹۵). رئالیسم، نشر مرکز، چاپ هفتم، تهران.
- ریاضی، محمدرضا، (۱۳۹۴). تاریخ هنر جهان، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ پنجم.
- حیاتی، وحید، (۱۳۹۳). بررسی نسبت نقاشی دوره رئالیسم با مضامین دینی، دانشکده صدا و سیما قم.
- جعفری لنگرودی، ملیحه، (۱۳۹۱). تفاوت رئالیسم اروپایی با واقع‌گرایی ایرانی، فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی، شماره ۱۴.
- نیل‌قاز، نسیم، (۱۳۹۰). نقاشی رئالیستی معاصر در ایران و شرایط اجتماعی ظهور آن (۱۳۷۶ - ۱۳۸۸)، دو فصلنامه‌ی جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، سال سوم، شماره اول.

- <https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%86%D9%82%D8%A7%D8%B4%DB%8C>
- <http://behdokht.ir/%D8%A8%D8%B1%D8%B1%D8%B3%DB%8C-%D8%B3%D8%A8%DA%A9-%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D9%86%D9%82%D8%A7%D8%B4%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%DA%AF%D8%B0%D8%B1-%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE/>
- [https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%88%D8%A7%D9%82%D8%B9%E2%80%8C%DA%AF%D8%B1%D8%A7%DB%8C%DB%8C_\(%D9%87%D9%86%D8%B1\)#.D9.86.D9.82.D8.A7.D8.B4.D8.A7.D9.86_.D9.86.D8.A7.D8.AA.D9.88.D8.B1.D8.A7.D9.84.DB.8C.D8.B3.D9.85](https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%88%D8%A7%D9%82%D8%B9%E2%80%8C%DA%AF%D8%B1%D8%A7%DB%8C%DB%8C_(%D9%87%D9%86%D8%B1)#.D9.86.D9.82.D8.A7.D8.B4.D8.A7.D9.86_.D9.86.D8.A7.D8.AA.D9.88.D8.B1.D8.A7.D9.84.DB.8C.D8.B3.D9.85)
- <http://www.chouk.ir/maghaleh-naghd-gotogoo/11250-2015-03-31-14-31-07.html>
- <http://piuc.ir/%D8%B1%D8%A6%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%B3%D9%85-%D9%88%D8%A7%D9%82%D8%B9-%DA%AF%D8%B1%D8%A7%DB%8C%DB%8C/>
- <http://www.beytoote.com/art/artist/realism3-painting2-introduced.html>
- <http://www.akkasee.com/articles/7281>
- <http://www.persianpersia.com/artandculture/adetails.php?articleid=2225&parentid=1&catid=7>
- <http://honarnews.com/vdcirvaz.t1ayz2bcct.html>

- <http://www.weare.ir/interesting/art/%D8%B3%D9%88%D8%B1%D8%A6%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%B3%D9%85-%DA%86%DB%8C%D8%B3%D8%AA/>
- <http://www.mashada.imara.de/superrealism.php>
- <http://gallery.naslno.com/multiple/%D9%85%D8%AC%D9%85%D9%88%D8%B9%D9%87-%D8%A2%D8%AB%D8%A7%D8%B1-%D9%86%D9%82%D8%A7%D8%B4%DB%8C-%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D8%AF-%D9%85%D8%B1%D8%AA%D8%B6%DB%8C-%DA%A9%D8%A7%D8%AA%D9%88%D8%B2%DB%8C%D8%A7/>
- <http://tnews.ir/news/486013949538.html>
- https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%DB%8C%D9%85%D8%A7%D9%86_%D9%85%D9%84%DA%A9%DB%8C
- http://www.kalamezendeh.ir/pajoheshunit/pajohesh-honar/890-naghashi_vaghegera_iman_maleki
- <http://www.mehrdadjamshidi-art.com/MehrdadJamshidi/>
- <http://resistart.ir/%DA%AF%D8%A7%D9%84%D8%B1%DB%8C-%D9%85%D9%86%D8%AA%D8%AE%D8%A8-%D8%A2%D8%AB%D8%A7%D8%B1-%D9%BE%D9%86%D8%AC%D9%85%DB%8C%D9%86-%D8%AF%D9%88%D8%B3%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86%D9%87-%D8%A8%DB%8C%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%84%D9%84%DB%8C-%DA%A9%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D9%88%D9%86-%D8%AA%D9%87%D8%B1%D8%A7%D9%86/>
- <http://persiangraphic.com/members-art/Mehrdad%20Jamshidi>
- <http://topnop.ir/news/1433/%D8%A2%D8%AB%D8%A7%D8%B1-%D9%86%D9%82%D8%A7%D8%B4%DB%8C-%D9%88-%D8%B7%D8%B1%D8%A7%D8%AD%DB%8C-%D9%85%D9%87%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D8%AF-%D8%AC%D9%85%D8%B4%DB%8C%D8%AF%DB%8C>
- <http://shahradmalekfazeli.com/farsi/>
- https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B4%D9%87%D8%B1%D8%A7%D8%AF_%D9%85%D9%84%DA%A9_%D9%81%D8%A7%D8%B6%D9%84%DB%8C
- <http://www.artkids.ir/155/%D9%85%D9%87%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D8%AF-%D8%AC%D9%85%D8%B4%DB%8C%D8%AF%DB%8C/>